

❖ **Mustafa Öztürk**, *Kur'an ve Yaratılış*, (İstanbul: KURAMER, 2015), 264 s.

Ayşegül Topaloğlu*

Evrenin ve insanın yaratılışının keyfiyeti, yaratılışın başlangıcı gibi konular, çok eski çağlardan beri zihinlerde bir soru işareti olarak yer almıştır. Geçmişten günümüze bilimsel/felsefi disiplinler, birtakım dini geleneklerde bulunan yaratılış inançlarına/efsanelerine ek olarak, konuyla ilgili çeşitli teoriler ortaya koymuştur.

Kur'ân-ı Kerîm -gönderilen son ilahî dinin kutsal kitabı olarak- insan ve kâinatın yaratılışına dair çok sayıda ayet ihtiva etmektedir. Bu ayetler üzerinde tarih boyunca farklı kültürel kodlara sahip birçok insan çalışma yapmış ve ilginç sonuçlara ulaşılmıştır. Söz gelimi gerek Kur'ân'ın, evren hakkında bilimin ortaya koyduğu bazı bulguları desteklediği yönünde, gerekse yaratılış hakkında ortaya atılan ve henüz kanıtlanmamış olmasına rağmen oldukça popüler olan teorilere işaret ettiği yönünde eserler kaleme alınmıştır.

Kur'ân'ın yaratılışla ilgili âyetleri söz konusu olduğunda akla gelen en önemli sorular şunlardır: Acaba Kur'ân'da yaratılışla ilgili âyetlere yer verilmesinin hikmeti nedir? Bu âyetlerle gerçekten de bizlere -öncelikle ve özellikle nüzul ortamındaki muhataplarına- yaratılış hakkında bilimsel ve tartışmaya kapalı bilgiler verilmesi mi amaçlanmıştır yoksa başka bir gaye mi gözetilmiştir? İşte *Kur'ân ve Yaratılış* adlı kitapta, bu sorulara cevap vermek maksadıyla hem insanın hem de sair mahlûkatın yaratılışı ile ilgili ayetler, bağlamları da dikkate alınarak incelenmiştir.

Prof. Dr. Mustafa Öztürk'ün kaleme aldığı *Kur'ân ve Yaratılış*, Eylül 20015'te KURAMER (29 Mayıs Üniversitesi Kur'ân Araştırmaları Merkezi) tarafından araştırma serisinin ilk kitabı olarak yayımlanmıştır. Kitap,

---

* Arş. Gör., Karadeniz Teknik Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Tefsir Bilim Dalı, atopaloglu@ktu.edu.tr

Kavramsal Çerçeve; Göklerin ve Yerin (Kâinatın) Yaratılışı; Âdem, Beşer ve İnsanın Yaratılışı olmak üzere üç ana bölümden ve konuları ayrıntılı bir şekilde ele alan yirminin üzerinde alt başlıktan oluşmaktadır.

Kur'ân'ın yaratılışla ilgili âyetlerini değerlendirirken, kitabın önsözünden değerlendirme ve sonuç bölümüne kadar müellifin her fırsatta vurguladığı iki husus göze çarpmaktadır: Bunların ilki tarihsel bağlam, ikincisi ise tevhid mesajıdır. Kitabın genelinde görülen bir başka vurgu ise hem yaratılış bahsinde hem de Allah'ın esma ve sıfatlarıyla ilgili meselelerde, kelimelere yüklenen anlamların belli başlı kelâmî ve felsefî ön kabullere dayanıyor olmasıdır.

Müellif, daha önceki çalışmalarından da bilindiği üzere, Kur'ân söz konusu olduğunda "bağlamsal" diye ifade edilebilecek bir yaklaşım sergilemektedir. Ona göre "Her söz ve şifahi hitap gibi Kur'ân hitabı da ilk ve özgün anlamını kendi bağlamı içinde taşır. İlahî vahiy belli bir tarihte, belli bir toplumsal yapı içinde nâzil olduğuna göre nüzul ortamına tanıklık eden muhataplar ve/veya ilk Müslüman nesillerin Kur'ân'dan ne anladıklarını dikkate almak sahih tefsir ve te'vil açısından bir zorunluluktur." (s.12) Müellife göre diğer meselelerde olduğu gibi yaratılış konusunda da bu tavır ortaya koyulmadığı takdirde 'Kur'ân'a, söylemediği şeyleri söyletme' gibi ciddi problemler ortaya çıkmaktadır.

İlk bölüm olan "Kavramsal Çerçeve" başlığı altında yaratmak fiili ile ilgili kelimelerin tek tek incelenmesinin yanı sıra bu fiille ilgili ilahî isimlerde eş anlamlılık ve nüans meselesi ve yoktan var etme gibi tartışmalı konular ele alınmıştır. Bu bölümde belirtilen önemli bir husus da yaratma ile ilgili ayetlerin çokluğudur. Öztürk'e göre bunun sebebi ilk hitap çevresindeki yaygın şirk inancıdır. Aslında yaratılış, Kur'ân'da müstakil bir konu olmaktan ziyade Kur'ân'daki en temel konu olan tevhid inancı ile ilgili bir alt başlıktır. (s.18)

Kâinatın Yaratılışı ile ilgili bölümde gökler, yer, melekler, cinler gibi insan dışındaki tüm varlıkların yaratılışı, yaratmanın ölçülülüğü ve yaratılış gayesi gibi meseleler ayrı ayrı başlıklar halinde ele alınmıştır. Burada dikkat çeken nokta ise kâinatın yaratılışı ile ilgili Kur'ân ayetleri ile Eski Ahit'teki benzerliklere -yerin ve göklerin altı günde yaratılması gibi- sık sık atıf yapılmasıdır. Çünkü müellife göre Kur'ân, muhataplarına aşina oldukları fikir ve kavramlar üzerinden hitap etmektedir. Onların zihinlerindeki yaratılış tasavvuruna dokunmamakta, sadece tevhid inancıyla

çelişen anlayışları kaldırıp yerine tevhidi yerleştirmektedir. Bu sebeple müellif, “arşa istiva” gibi tartışmalı meselelere de buradan bakılması gerektiğini düşünmektedir.

Bu noktada müellife “O halde bu ayetler bilim çağında yaşayan toplumlar için ne ifade etmektedir?” şeklinde bir soru yöneltilebilir. Böyle bir soruya, eserden hareketle, “Kur’ân’ın bu ayetlerle vermek istediği mesajın tevhid olduğu, yaratılış ve evren hakkındaki entelektüel meraklarımızı ilgili alanlarda bilimsel çalışmalar yaparak gidermemiz gerektiği” gibi bir cevap bulabilmekteyiz. Böyle bir yaklaşımın Müslümanların ekserisinin Kur’ân algısıyla çok da uyumlu olmadığını belirtmek gerekmektedir. Mustafa Öztürk eserinin muhtelif yerlerinde bu konuya işaret etmekle birlikte değerlendirme ve sonuç bölümünde şu ifadeleri kullanarak konuya tekrar değinmiştir:

“Kur’ân’ın kâinat ve insanın yaratılışıyla ilgili beyanları modern bilim açısından değerlendirilebilecek bir muhtevaya sahip değildir. Daha açıkçası söz konusu ayetler genelde bilgi, özelde bilimsel bilgi içermemekte, dolayısıyla yaratılış hakkındaki bilimsel merakları gidermemektedir. Kâinatın insanın yaratılışıyla ilgili ayetlerdeki muhteva, belağat terminolojisinde “lâzım-ı faide-i haber” diye ifade edilen türdendir. Buna göre söz konusu ayetlerin esas maksadının muhatap kitleyi bilgilendirmek değil ve fakat nesnel açıdan doğru olup olmadığı bahis konusu edilmeksizin muhataplarca bilinen mevcut bilgi ya da genel kabulün aynen alınıp bu bilgi ve kabul üzerinden dinî-ahlakî bir mesaj vermeye yönelik olduğu söylenebilir.” (s.240)

Son bölümde, önce Âdem, beşer ve insan kelimelerinin anlamı ve kökeni incelenmiştir. Daha sonra insanın “ne”den -nefs-i vâhide, toprak, çamur, su, nutfe, alaka, mudğa gibi- yaratıldığından bahseden ayetler ele alınmıştır. Bu ayetlerin pek çoğunda *el-insan*’ın -ki Öztürk’ün kabul ettiği görüşe göre Kur’ân’da geçen *el-insan* ifadesi hemen her yerde müşriklere işaret eder- yaratıldığı maddenin ne kadar bayağı bir şey olduğundan söz edilmektedir. İnsan bu basit maddeden yaratılmasına rağmen kibirlenip ayetleri alaya aldığı, yaratıcısını ve ahireti inkâr ettiği için azarlanmaktadır. Bazı ayetlerde ise insanı/âlemi ilk kez yaratmaya kâdir olan Allah’ın, öldükten sonra onları diriltmesine de hiçbir engel bulunmadığı mesajı verilmektedir. Özetle, bu ayetlerden maksat aslında insanın yaratılış maddesinden ve keyfiyetinden bahsetmek değildir.

Bunların dışında *Elest Bezmi, ruh üfleme* ifadesi, Kur'ân ve evrim gibi meselelerin de alt başlık olarak yer aldığı bu bölüm okuyucunun zihninde çokça soru işareti bırakacak cinsten ifadeler içermektedir. Mesela Âdem'in yaratılışı ve meleklerle "Âdem'e secde edin" emri verilmesi ile ilgili ayetlerin birer temsil/tahyil olabileceği şeklindeki görüşler, bu görüşleri temellendiren nüzul ortamındaki hadiselerle birlikte zikredilmesine rağmen hemen ilk bakışta kabul edilebilir gibi görünmemektedir. Burada da sorun teşkil eden unsur daha önce de belirtildiği üzere Kur'ân ile ilgili algı meselesidir.

Eserin dikkate değer bir yanı da oldukça zengin kaynakçasıdır. Şekil açısından da sistematik ve derli toplu bir görünüm sergilemekle birlikte bazı izahların sık tekrar edilmesi okuyucuda olumsuz bir etki bırakmaktadır. Aynı şekilde, bir bölüme ait meselenin diğer bölüm ve alt başlıklarda açıklanması hem tekrara sebep olmakta hem de aranan konunun çalışma içerisinde kolayca bulunmasını engellemektedir. Öte yandan, kitapta göze çarpan bazı yazım yanlışları bulunduğunu da belirtmek gerekir.

Bu eserin çok ciddi bir emeğin ürünü olduğu ortadadır ve Kur'ân araştırmaları ve tefsir sahasına çok faydalı olacağı açıktır. Bununla birlikte, büyük ihtimalle çokça eleştiriye de maruz kalacaktır. Bu durumu müellif de böyle değerlendirdiği için, kitabın önsözünde muhtemel eleştirilere peşinen cevap da vermiştir. İlmî sahada halisane niyetlerle ve üstün gayretlerle ortaya konan bu türlü çalışmaların hak ettiği değeri görmesi temennisiyle, yazıyı müellifin sözleriyle bitirmek istiyoruz:

"...Kur'ân araştırmalarında mânâyı tespit çabasını şüphe ve tereddütle karşılamak ve bu çabayı bilhassa son dönemde kısır tartışmalara konu olan meşhur tarihsellik/tarihselcilik meselesine bağlamak yerine, bu meseleyi, Kur'ân'ın ilk muhatap kitlesine ne zaman, ne maksatla ve ne söylediğinden hareketle bugün bize ne söylemek istediği hususunda sağlam/sağlıklı sonuçlara ulaşma, aynı zamanda Kur'ân'ın ne söylemediğini ortaya koyarak yorum karmaşasına belli ölçüde engel olma gayreti olarak telakki etmek daha ilmî ve insafli bir yaklaşım olsa gerektir."